

מטבעות מקיסרי ותולדותיה של העיר

מאת

ה. המבורגר

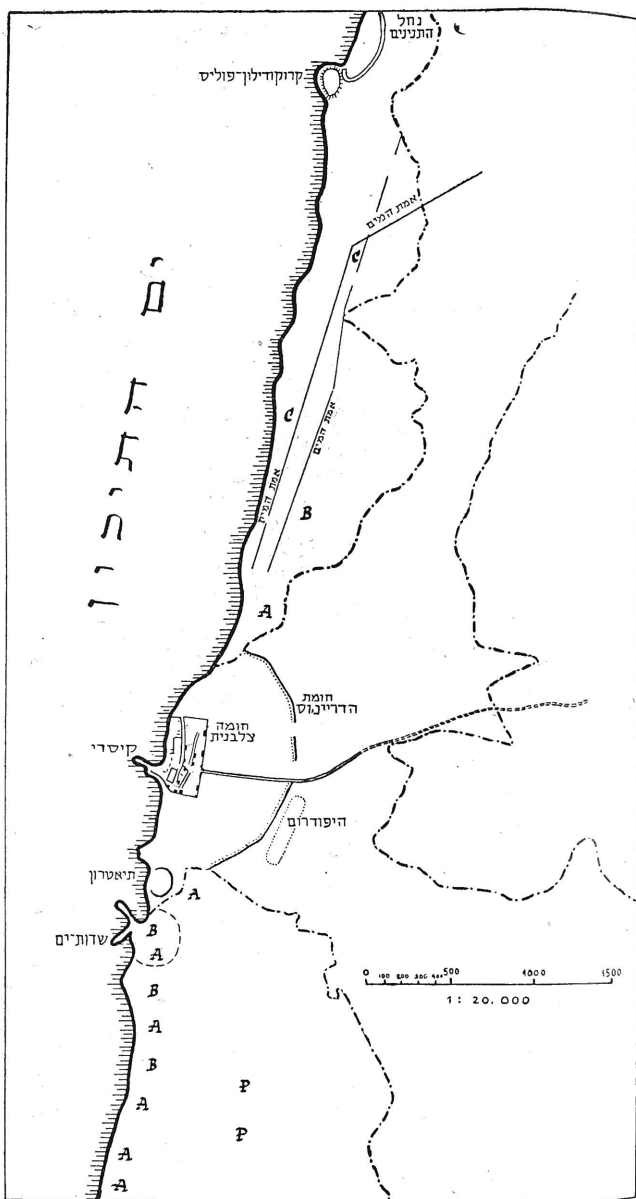
בזכותו של פרופ. מ. שובה, שהשתתפתי בטוילים המעניינים שנערכו על-ידו, נתעוררתי לסייר סיורים יסודיים בחולות המכסים את שטחה של קיסרי העתיקה. בשעת הסיורים הללו, שנמשכו לסירוגין כחמש שנים, ליקטתי עתיקות זעירות מעל פני האדמה, וביניהן מספר ניכר של מטבעות.

מן המוחזקות, שרק מטבעות שנמצאו בחפירות ראויות לשמש עדות לתאריכי תולדותיו של המקום שנמצאו שם, ואילו מציאות שנמצאו על פני השטח, הן ברובן הגדול פרי המקרה בלבד. ואינו כן בקיסרי וחולותיה, שהרוחות החזקים המפריחים את שכבות החול העליונות וגשמי החורף המחשפים את כל מה שנמצא מתחתיהן עשו כאן את מלאכתו של החופר. בדרך זו נחשפו הרבה מטבעות שהיו חבויות בתוך האדמה, ומכיוון שלא טולטלו ממקום למקום אפשר ללמוד על-פיהן אי-אלה פרטים על תולדות השטחים שבהם נמצאו.

השטחים המוגבלים בחומה הצלבנית (כלומר השטח שהיה מיושב על ידי הפלחים יוצאי בוסניה), וכן השטחים אשר בפנים החומה הרומית מתקופתו של אדריינוס קיסר, לא ניתנו לבדיקה מפאת היותם מיושבים או מעובדים. לעומת זאת בדקתי בדיקה יסודית שטחים נרחבים מלאי חרבות ושרידים אשר מצפון לעיר העתיקה ומדרומה.

במפה (ראה ציור 1 בעמוד 77) סומנו השטחים הנידונים באותיות שפירושן כדלקמן:

A	—	שטח של מטבעות ערביות
B	—	" " " ביזנטיות
C	—	" " " של קונסטנטינוס ובני ביתו
P	—	" " " הנציבים הרומאים (פרוקוראטורים)

ציור 1. קיסרי וסביבתה

טיפוס המטבעות ניתן לפי הקטלוג של המוזיאון הבריטי (1 = מנ) ולפי ספרו של רייפנברג (2 = 7).

המאה הדי' לפה"ס: הטיפוס העתיק ביותר שמצאתי (2 מטבעות) מתייחס לאלכסנדר מוקדון ונטבע בעכו בשנות 324/5 — 321/2 לפה"ס³.
המאה הב' לפה"ס: מפני המצב הגרוע שבו נשתמרו המטבעות לבית סליבקוס (10 מטבעות), קשה לקבוע תאריכים מדויקים. קרוב לוודאי, שהמטבעות שייכות למלכי בית סליבקוס המאוחרים. על קיסרי בתקופה ההיא למדים אנו מן המקורות הספרותיים⁴.

76-103 לפה"ס: המטבעות שנטבעו בימי שלטונו של אלכסנדר ינאי הן הראשונות שתאריכן ניתן לקביעה מדויקת. נמצאו הטיפוסים מב' לוח XXII מס. 8 — 12, ר. 15 במספר ניכר (18 מטבעות), ובמקומות שונים. אם נזכור, כי בימיו של אלכסנדר ינאי עבר מגדל סטרטון לידי היהודים, נוכל להסיק ממצאותן של המטבעות האלו, שהמקום לא נתרוקן מתושביו גם אחרי הכיבוש.

40-63 לפה"ס: את המטבעות מב' לוח XXI, מס. 23, 17; ר. 18-20, מייחסים חוקרים אחדים ליונתן הורקנוס הב'. מציאותן התכופה (6 מטבעות) מחזקת את ההשערה, שגם הן נטבעו על-ידי אלכסנדר ינאי, שהרי בזמנו של יונתן הורקנוס הב' נקרעה העיר על-ידי פומפיאוס משלטון היהודים⁵.

כנגד זה לא נמצאו מטבעות אחרות מתקופה זו (פיניקיות או רומאיות), ושלא סיבת הדבר בירידת מספרם של האוכלוסים⁶.
4-37 לפה"ס: הטיפוסים המרובים (12 מטבעות) של מייסד העיר הירודס, מב' לוח XXIV, מס. 9; ר. 33, מציינים את התפתחותה המהירה והתרחבותה של העיר.

1) G. F. Hill, Catalogue of the Greek Coins of Palestine, London 1914.

2) א. רייפנברג, מטבעות היהודים, ירושלים תש"ח.

3) מ. נרקיס, מטבעות ארץ ישראל, ספר שני, קורפוס מס. 119. כידוע נזכר הייטוב בפפירוסים של זינון (259 לפה"ס). על מגדל סטרטון ר' מ. אבי-יונה, גיאוגרפיה היסטורית של א"י (תש"י), ע' 21 ו-115 — 116.

4) יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים י"ב, י"א, ב'; י"ג, י"ב, ב'.

5) קדמוניות י"ג, ט"ו, ד'.

6) מלחמות היהודים א', כ"א, ה'.

4 לפה"ם 1 לפסה"נ: הירודס ארכילאוס, אתנרך של יהודה ושומרון. הוא היחיד בין יורשיו של הירודס, ששלט כנראה במשך כמה שנים על קיסרי, שכן מטבעותיו, מב לוח XXV, מס. 13-14; ר. 55-56, הן שכיחות למדי (6 מטבעות).

44-37 לפסה"נ: מבין מטבעותיו של הירודס אגריפס מצוי טיפוס אחד, מב לוח XXVI מס. 1; ר. 59, בכמות מרובה (10 מטבעות). 66-6 לפסה"נ: מטבעות אחרות של מלכי בית הירודס לא נמצאו. לעומת זאת הציפו הנציבים הרומאים את שטחה של קיסרי במטבעותיהם, וכנראה היתה בקיסרי מטבעה שלהם. הטיפוסים המצויים הם: מב לוחות XXIX-XXVII. ר 118-136 (90 מטבעות). ויש עניין בדבר, שמטבעות אלו נמצאו במספרים ניכרים דרומית לעיר, בריחוק ניכר מחוץ לחומה הרומאית. מכאן מסתבר, שפרוורי העיר השתרעו במאה הא' לספה"נ עד לסביבה זו.

70-67 לפסה"נ: בימי המלחמה עם הרומאים, ולמרות הניגוד שבין קיסרי וירושלים, מצאו אי-אלו מטבעות יהודיות, מב לוח XXX מס. 11-13, ר. 147 (6 מטבעות), את דרכן לקיסרי.

המאות הב' והד' לספה"נ: על פריחתה הכלכלית של העיר במאות השנים שלאחר-מכן ועל קשריה עם מרכזים אחרים יעידו המטבעות האבטונומיות של קיסרי (40 מטבעות), מטבעות אלכסנדריה, אנטיוכיה וערי האימפריה האחרות, וכמו כן המטבעות המרובות של ערי פיניקיה, ובייחוד של צור (13 מטבעות).

המאה הו' לספה"נ: העיר גדלה והתפשטה. אחרי התרחבותה לצד דרום בימי הנציבים הרומיים התחילה עתה, במאה הרביעית, התפתחותה בצפון. בשטח, שנראית בו פנייה חדשה של אמת-המים של קיסרי והיא נמשכת בקו מקביל לחוף הים, נמצא ריכוז מטבעותיהם של קונסטנטינוס הא' והב', ואילו מטבעותיהם של הקיסרים הקודמים לא נמצאו במקום זה. מטבעות של שני הקיסרים הנזכרים נמצאו גם בחלקי העיר האחרים (בסה"כ 100 מטבעות ויותר).

המאות הו' והז' לספה"נ: אמנם מטבעות ביזאנטיות נמצאו בכל רחבי העיר, אבל תכיפותן מרובה במקומות מסוימים: בצפון — בשטח מסוים מזרחית לאמת-המים התחתונה, בדרום — בשטח הקיבוץ שדות-ים ובחוף הים דרומית לקיבוץ. ומכאן אתה למד, ששטח העיר החל להצטמצם. 1101-689 לספה"נ: במקום שאתה מוצא מטבעות ביזאנטיות, שם אתה

מוצא מטבעות ערביות. עובדה זו מוכיחה, שהמנצחים הערביים התיישבו בשכונות הביזאנטיות אחרי שכבשו אותן. מלבד זאת התפשטו הערביים לאורך החוף דרומה, כפי שמעידות מציאות רבות.

מיון המטבעות הערביות מראה ריבוי של מטבעות מהמאה הח' (7 מטבעות) והמאה ה"ט' (7 מטבעות). בתקופה ההיא היה כאן יישוב חקלאי פורח⁷. במאות ה"ו והי"א קטן מספר המטבעות, והרי יודעים אנו שבפרוס תקופת נוסעי הצלב נמצאה העיר במצב של ירידה⁸. 1101-1191 לספח"נ: יש לציין את העובדה המעניינת, כי למרות מאורעות המלחמה הכרוכים בכיבוש העיר בידי נוסעי הצלב מתרבה מספר המטבעות הערביות מן המאה הי"ב (4 מטבעות). מספר המטבעות הערביות של המאה הי"ג (13 מטבעות) מעיד על קשרי המסחר הנמרצים שבין תושבי המקום והסוחרים הצלבניים. ראויה לתשומת לב העובדה שמטבעות של נוסעי הצלב נמצאו בעיקר באיזור הצפוני של קיסרי, וביחוד על שפת הים, ורק מטבעות מועטות מאד נמצאו באזור הדרומי של העיר. מכאן יש להסיק כי דרני התחבורה היו עוברות בתקופה ההיא לאורך החוף, צפונית לקיסרי, ולא דרומית לעיר⁹.

אם נשווה את מספר מטבעות הצלבנים למספר המטבעות הערביות מהמאות הי"ב והי"ג, יצא לנו היחס של 9:17. הווה אומר, שאף-על-פי שהצלבנים משלו בעיר ובכפר, היו המסחר והחיים הכלכליים בעיקר בידיהם של הערבים.

מטבעות מאוחרות יותר מתגלות רק לעתים רחוקות, שהרי העיר נהרסה בשנת 1291 ונשארה בלתי-מיושבת. מאז שנכתבו השורות האלו נוספו עוד מטבעות רבות, אולם היחסים המספריים בין הטיפוסים השונים לא נשתנו.

(7) עי' Survey of Western Palestine כרך II, ע' 13, המביא את דבריו של נאצר א-ח'סראו (בשנת 1035).

(8) עי' Haefeli, Cäsarea am Meere, 1923.

(9) עי' הגפה במאמרו של C. Beyer, Die Kreuzfahrerherrschaft in Cäsarea, ZDPV, 1936.